

մէջ մեծցրնէլ իրենց զաւակունքը , լ'ըրահամ աղային տղայութիւնն ևս այսօրինակ կերպով անցաւ : Ի՛նչպէս երբոր ա՛յլ ինքզինք ճանաչաւ , չէ՛ր կրնար այլ ևս անգործ կեանք անցնել , վառվռուն միտքը նիւթ ու աշխատանք կուզէր որ բացուի ու զբաղի , և վաճառականութեան զարմանալի յարմարութիւն ու մեծ սէր կըցուցնէր , Օ՛նողքը կրտսենէին որդւոյն գործի մէջ մտնելու փափաքը , բայց անոր պատշաճ գործ չէին գտներ ՚ի Օ՛միւսնիա , իրեն միմիայն արժանի զբաղմունք իւր մօրաքեռորդւոյն վաճառասունն էր ՚ի թիւստ : Ի՛նչպէս ի՛նչ դժուարին բան , մանաւանդ այն ատենի ծնողաց համար իրենց որդիքը քովերնէն զատել , հեռաւոր երկիրներ յուզարկել և ՚ի սիրոյ նոյնի զրկուիլ՝ թէպէտև առժամանակ մի ևս ըլլայ , ու մինչդեռ այսօրս ալ ծնողք կան որ չեն ուզեր մտածել թէ այն սակաւամեայ զրկումն ու քաշած կարօտը ինչպիսի՛ պտուղներով կը վարձատրուի . . .

Ալ ըլիմ՝ պատանւոյն ծնողքը կարծես թէ այնպէս մտքերին զրած էին , զոր դժբաղդաբար նաեւ այժմու արեւելք գտնուած ծնողաց շատերուն ալ օրինակը կը հաստատուէ , թէ զաւակին ցորձափ քովերին կեանք բնաւ հիւանդութիւն՝ մահ պիտի չտեսնեն , իսկ իրենցմէ զատուուել ևս պէս հիւանդութիւնք մահ մէկէն վրանսին պիտի դիմեն :

Եւս մարտ , ըսեմ մ՝ փնտասկար , մտածումք մէջտարի մը ալեկամէցան ծնողքը ու զինքն անպարտ անտառայ թողուցին : Ասկայն օր քստ օրէ

— Ինտոնի (Թայիլ) լրագրողն մէջ հետեւեալ յօդուածը կը հարգաւորէ ։

« Երբեք չենք տեսներ թէ Կաթոլիկ վաճառականաց և գործատանց տէրերուն կողմանէ պատգամաւորութիւն մը պատրաստ է և այսօրերս Ինտոնի պիտի երթայ խնդրելու համար կառավարութենէն որ կարգադրութիւն մը ընէ ՚ի նպատակ այժմեան դրամական դժբաղդ կացութեանը ։ Եթէ այս պատգամաւորութեան անդամները բացառապէս կերպիւ կը շահանակեն իրենց պահանջած կարգադրութիւնը , և եթէ այս կարգադրութիւնը համաձայն է հասարակաց պատուոյն , տարակոյտ չունիմք թէ անոնց խնդրոյն ուղարկութիւն պիտի մատուցուի ։ Բայց դժուարին է յիշեալ խնդրոյն ինչ տեսակ ըլլալը նախագուշակել , ըստորում այս պատգամաւորութիւնը չկրնար պահանջել դրամադեղձին (էս. քօնթ) գնոյն նուազութիւնը , քանզի երբոր Համպուրկի մէջ արեւկան տոկոսը 9 առ 0/0 է , ինչնայն մէջ 12 առ 0/0 և Եւրոպայի մէջ (Եւրոպայի) հարուրին 36 , ոչոք չկրնար յորդորել Լիւքզիմբուրգի վրամանոցը , որ հարուրին 93 էն պակաս դրամ փոխ տայ . փասնդի յայնժամ բոլոր ոսկին Լիւքզիմբուրգի դուրս պիտի ելլէ , և այս բանին վրա ձանդ ազգային անանկութիւն մը պիտի ըլլայ ։

« Ինտոնի չկրնար պահանջուիլ որ Լիւքզիմբուրգի վրամանոցը աւելի առատապէս դրամ փոխ տայ քանզի երբեք չենք տեսներ հաստատուն պարտաւորահալաց փոխարէնը վճարելու . և հաւանական է որ յետ այսօրիկ ալ մերժէ ։

« Չկրնար պահանջուիլ նմանապէս , որ շրջանի մէջ եղած թղթադրամաց դուրսը աւելնայ , մէկ լիւայի թղթադրամ հանելով կամ ուրիշ որ և իցէ կերպիւ , պատճառաւոր թէ շրջանի մէջ եղած այժմեան թղթադրամը բաւական չէ երկրին կարօտութեանը . Եւրոպայի վաճառականութիւնը ամեն կողմէն անդմուտեցաւ և ապրանքային գիները ահագին կերպիւ իջած են . բայց և այնպէս Կաթոլիկ լրագրութիւնը կը ծանուցանէ թէ Եւրոպայի շրջանի մէջ եղած դրամաթղթաց այժմեան դուրսը 1856 յունիս ամսոյն շրջանի մէջ դուրսը նուազ դրամաթղթերէն մէկ միլիոն աւելի է . թէպէտեւ այն ժամանակը տարեկան տոկոսը հարուրին 4 1/2 էր և մեր առևտրական գործոց օրըստ օրէ առաւելութիւնը և յաջորդութիւնը զարմանք կը պատճառէր ամենուն ։

« Բնորոշման այս յիշուած առաջարկութիւններէն մէկն ալ չկրնար պահանջուիլ , ուստի կը հարկ ծուր թէ պատգամաւորութիւնը պարզապէս պիտի խնդրէ կառավարութենէն որ խօսք տայ թէ Լիւքզիմբուրգի վրամանոցին ինքնակալութիւն պիտի չորուի վաճառականաց ընկերութեան կործան .

պատանին կը մեծնար և միտքը դադարունք կու գէր , անգործութիւնը աշխոյժ ու գործաւոր բնութիւնը կը փոխարկուէր . Հարկ եղաւ որ 1814 ին հայրն ու մայրը զինքն իր մօրաբեռնորդոյն հաշտեալ որ Լուստի քեան Պետրոս ամիրային քովը զրկեն որ Լիւքզիմբուրգի Սէն Զմեմիտ Լիւք փաշային սեղանաւորն ու գործակարն էր , և ինքեւս տի առաջին վաճառականը թէ հարստութեամբ և թէ պատուով ։

Չնոցաքայն այս անկարծելի որոշմանը վրայ Երազման ուրախութիւնը չափ չունեցաւ . Եթէն պատրաստութեամբ , ծամբաւ երաւ , և յաջորդութեամբ հառաւ մօրաբեռնորդոյն քով , որ գրկաբաց սիրով զինքը ընդունեցաւ , և վաճառականութեան ունեցած կարգէ դուրս բնածին յարմարութիւն տեսնելով շատ ուրախացաւ ։

Պետրոս աղայն արդէն տարիքն առած ըլլալով , այսպիսի անխոնջ , գործունեայ ու աշխուրջ ազգականին մը օգնականութեանը մեծագէտ կարօտ էր . ուստի սիրեց զինքը , վաճառականութեան գաղտնիքն անոր սովորեցուց և հետզհետէ այնչափ վրան սէր կապեց ու համարումն ու փոխհաւատութիւն առաւ , որ դրեթէ բոլոր տանը հոգն ու կառավարութիւնն իրեն յանձնեց ։ Ըմեն անգամ որ հարկ կը դար իր եղբորը դերաւ , հոգալ Պոլոս Պէյին հետ տեսնուիլ , որ Սէն Զմեմիտ Լիւքին ամենէն սիրելի ու մօտեւոր պաշտօնեայն և արտաքին գործոց ոստիկանն էր , զինքը իր տեղը կը դնէր Եւրոպայի ։

նուազ պատճառաւոր , իւր փոխաւորութիւնները յանկարծ պարզեցնելով և որ իցէ գիներով գործ չենելով ։ Որովհետեւ այսպիսի դէպք մը պատահելու ամենին վրա մը չիցայ , տէրութեան կամարից պաշտօնեան դժուարութիւն մը պիտի չընէ անոնց խնդրած օգնութիւնը չնորհելու ։

Վերջապէս այս պատգամաւորութեան անդամաց նպատակը որ իցէ , պէտք է որ ճշտու իմացնեն , և ասիկա պարտք մըն է զոր կը հարկադրին կատարելու իրենց հայրենակցաց առջև ։

« Բնորոշի այժմեան կացութիւնը այնպէս դիւրին չէ , որպէսզի քաղաքակրթութենէն քանի մը հոգի կարող ըլլան գալ ու հասարակութեան վրա և ինքնութիւնը աւելցնել օգնութիւն մը անորոշ կերպիւ խնդրելով ։ Վասնզի անոնց այս ընթացքը եղած դժուարութիւնները պիտի չապշընէ և պիտի չփոխէ զանոնք որ կրնան ապրիլ փոխադարձ փոխհաւատութեամբ և ինքնացի ընթացքով մը ։

« Ինչ որ իցէ ազգի մը պատահած դժուարութիւններէն աւելի ծանր և աւելի սրազաւ հաս դժուարութիւններ մեր առջև ելան , բայց օակայն այնպիսի կերպիւ դէմ դրինք անոնց որ աշխարհ ամենայն զարմացաւ ։ Եւրոպայի մէջ պատճառ մը պիտի ունենայ , և այս պատճառ մեր դրամական կարգադրութիւնն է ։ Ըստի կը պարտաւորուիմք զգուշանալ խախտելու հասարակաց փոխհաւատութիւնը , զոր օգնութիւն կարգադրութեանը վրայ , և հետեւ կենալ անարժան շփոթութեան մը փոխելու մեր հանգարտահոգի ընթացքը ։

Ոսկուայի մեր յարգոյ և ուսումնական թղթակցը հետեւեալ լուրերը կուտայ մեզ իւր նամակաւ որ ի 15 հոկտեմբերի ։

« Օսմանեան տէրութեան գեղարար Սիւլալի Էֆէնդին ի Սոսկու գտնուած ժամանակը սկսած էր 28 ին Լազարեանց ձեմարանին այցելութեան եկաւ ։

« Ըստ 10 ին Էֆէնդին եկաւ ի Սոսկու գեղարարութիւն և գիտնական տէր Լազարեան վարչապետը Լազարեանցի առջև օր տեղս կենալէն ետեւ ամսոյն 14 ին ուղևորեցաւ ի Լազարեանցի իւր սիրելի եղբորը վաճառքը Զոյլհանէն աղայի ընկերակցութեամբ ։ Եւրոպայի մէջ յիշեալ գեղարարաց հոգեւոր Հայրն քաղաքի մէկ քանի երեկել տեղերը և եկեղեցիները պարտնէն ետքը , արժանացոյց իւր յանկարծայն յեղութեան և զԼազարեան ձեմարանը , ուր իւրաքանչիւր գաւառացի մէջ մնալով մէկ քանի րոպէ , վերահասու եղև աշակերտաց ուսմանց , իւր տեսնելով Հայոց մանկունքը յառաջագիւ

Քառասունութերեւ տարեկան եղած էր Լազարեանցի , և գործքէ աշխատանքէ աչք չէր բացած որ ընտանեկան փայլից ու միջթաւութեանց մտածէր . այն ժամանակ Լազարեանցի մուրհանգիստի հոգեւոր զգալմանը առջև Լազարեան Լազարեան անունով ազնուասիրտ ու հայապէր գերմանացի օրիորդ մը հանեց , որուն հետ 1835 ին պատկուցեցաւ ։ Օրհնեց Լազարեան իրենց միութիւնը , և այն օրհնութեան բերելի պատուներն եղան Սափայէլ , Լազարեան , Պետրոս որոնք վախճանեցաւ , և Լազարեան օրեօր տարեկան է , զորոնք ի շաւիղ իմաստութեան և առաքելութեան մեծցուցին բարեպաշտ ծնողքը ։

Երբոր 1846 ին Պետրոս աղայի վախճանեցաւ , մեծագուժար ստակի հետ վաճառատանը կառավարութիւնն ու փոխարքային սեղանաւորութիւնն ու գործակալութեան պաշտօնը քեւորդոյն թողուց ։ Եւրոպայի ընտրութիւնն հաստատեց և աւելնալ Սէն Զմեմիտ Լիւք , և այնչափ գոյ եղաւ Լազարեան աղային անձնանուէր ծառայութեանը , որ յաջորդ տարին Սոսկու (պոլսկ) Սէն Զմեմիտ աղային ինքից սրտնոր Լազարեան Լիւքին ի պատիւը շնորհէ , և խնդրեց սիրով կատարելու ։

Իւր այս ծանր պաշտօնը մինչև 1853 ամենայն գործունէութեամբ ու յաջողութեամբ կատարեց Լազարեան աղա , և առանձնապէս գործոցը համար սակաւ առջի ձամբորդութիւն ընելու սովորեցնելով հարկադրեցաւ այն պատուաւոր

մուրհանգիստի մէջ օրհնեաց զնոսա , և գոյ վելով բարեջան փարձապետաց փայլը և աշխատութիւնը առաւել ևս խորախուսեց զնոսա ։ Բայց յայտնաւէն նոյն ձեմարանի մատենադարանը զննելու ժամանակին տեսնելով զհին մագաղաթեայ երկաթագիր Լազարեանը որ գրուած է յԵ.Գ. Թուականին Հայոց (յամի տեսուն 887 , այսինքն ասկէ 970 տարի առաջ) ինքնով ուշադիր եղև այսպիսի հազուադէպ հնութեան ։ Սոյն Լազարեանի հոգեւոր Հայրն հաճեցաւ ևս ամսոյն 13 ին (կիւրակէ օրը) պատարագ մատուցանելու զնոյն սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ մէջ , ուր և մէկ գեղեցիկ և ազդու քարոզ ասաց ՚ի վերայ ազգասիրութեան և պահպանութեան լուսաւորչակրօն անարատ դաստնութեան . այն պիտի քարոզէր զոր ՚ի վաղուց ցանկային լսել մեք ընդհանրապէս ժողովրդականք ։

« Եւրոպայի ինչպէս Լազարեանց աղա Խաչատուրն , որ իւր մեծաշուք լծակցին հետ Խաչարի կը դրոշմուէր քանի մը ամիսէ ՚ի վեր , մօտեւոր վերադարձաւ ուղեկցութեամբ իւր ազնուութիւն կողակցին , և այժմ Լազարեանց կը գտնուի ։

— Հետեւեալ նամակը ըստ խնդրոյ անոր յարգոյ հեղինակին , յօժարամիտ կը հրատարակուի ։

Կոստանդնուպոլս , 15-25 Հոկտեմբեր 1857 .

Եւրոպայի հրատարակիչ ,

Չոր ընտիր լրագրին միջոցաւ ըստ ժամանակի կը հրատարակուի թէ , ՚ի Փարիզ հաստատեալ և խափանեալ Լազարեանի Բնկերութեան հաւաքած գումարը ինչ քանի գործածուեցաւ ։ Պարտ անձին կը համարուի ձեռնարկային խնդիրը գոյ ընել իմացնելով ձեռք թէ , Լազարեանի վաղու մեղքի ընկերութեան ունեցած բոլոր դրամը որ իւր վերջին գանձապետ պարոն Նանիկ Լազարեանը աւանդ կը մնար Բնկերութեան վաղեմի անդամաց մեծագոյն մասին հաւանութեամբ , զոր պարոն Նանիկ Լազարեանը առած է , որոշվեցաւ նուրիւր ՚ի նպատակ հիմնարկութեան փոքր Լազարեան կիսամագաղ թերթին , զոր քանի մը ամիս ծառայեցինք պարոն Հայկ Լազարեանի գործարար գրչին շնորհիւ ։

Կրնիլքեմ ՚ի ձեռք որ բարեհաջիք ձեռք ընթացող հաջորդել այս տեղեկութիւնս ։

Բնագուշակէ կողմէն յարգանքով ընդունեցաւ Գ . Ս . Մ . Օ . Ջ . Ս .

Լազարեանի Լազարեան ընկերութեան ։

— Սուրբ Լազարեանի վանուց գլխաւոր միջբաններէն գերապատու տէր Լազարեան Ծառնադարեանց գիտնական փարձապետը , որ մօտեւոր Սոսկուայի Հայոց ձեմարանին անդամ տնտեսացաւ վաճառքային ինչպէս Լազարեանց Խաչարի

Ծառայութեան հրատարակու . և 1853 ին մինչև այս տարի հետզհետէ ուղևորեցաւ Եւրոպայի Ինտոն և ՚ի Փարիզ , ուր պիտի կնքէ Եւրոպայի կենտրոն վերջին օրը ։

Ինտոնի հաւանական զաւակն մահուանը վրայ այնչափ որդեկէր սիրտը վառացեր ու վերաւորուէր էր , որ այնուհետեւ ապրիլ իրեն անկարելի կերպար ձամբորդակցիւր այն անմիջապէս կերպար ու աշխատանքէն գետի պէս դառն արտասուք կը թափէր ։ Եւրոպայի կը տեսնէին ընտանիքը , կը տեսնէին բարեկամներն որ այս անմիջապէս տրամաւորութեան հետեւեցին և աղէտալի պիտի ըլլան ։ Եւ յիշուի , ծնողացմէն ժառանգական ունեցած ստամբսի տկարութիւնը որ մինչև այն տարիքին անյայտ մնացեր էր , այսպիսի սաստիկ տրամաւորութեան ու դառնակիւնի ցուց կը սպասէ եղբոր որ գրգռուի դուրս ելլէ . Ինչի մը օրուան մէջ ստամբսը կը փոխուի ու Փարիզու ամենաձառարար բժիշկներն անդամ առողջութեան յոյսերն իր կորուսեն ։

Կրնանայ Լազարեան աղայն որ ալ ժամանակը մօտեցեր է , պիտի երթայ ամիսներով ողբացած ու անմահանալի կորստեամբ հիւանդացած որդեկայն հետ նորէն միանայ , և կը սիրի յաւիտենական կենաց հաւանելու ծամբան շուտ ու անարգել ընելու որդեղան միջոցներուն դիմել ։ Եւ հոգեւոր երկու օր յառաջ Ծառնադարեան գերապատու Լազարեան փարձապետը Ծառնադարեան գերապատու Լազարեան փարձապետին կը խոստովանուի , կը հաշտուի իւր չորս կողմը բոլոր

աղային ինքնագիր յատուկ նամակաւ, նմանապէս Վաղղիոյ Արեւելեան ընկերութեանը ևս անգամ ընտրուած է, յետագայ յայտարարական նամակը յուղարկած է մէջ Փարիզէն, զոր յօժարամիտ կրօնական հրատարակելու, ըստ որում նոյն նամակին մէջ ազգային յառաջդիմութեան խիստ օգտակար ծառայութիւն մը կառաջարկուի:

Փարիզ, 27 Հոկտեմբեր 1847:

Վրաց հրատարակիչ Արշակունի Արարատեան, կարապետի հայրական օրագրոյ,

Սեպտեմբերի 5-ը:

Վաղղիոյ մեծամեծ սրբաշնորհները զորս գործեաց և գործէ տպագրութիւն մանաւանդ ի մերում գարու, յորում միտք մարդոյ զերծեալ ի կազանաց խաւարի և խորտակեալ զլուծողութեան և անշարժութեան՝ յատարեզ շարժման և գործունէութեան փութոյ մտանէլ, բացեալ հաստատեցի սատարութեամբ բարեբարաց և մեծամեծ ճգամբ զհայկական տպարան ի Փարիզ քաղաքի, յորմէ ծնցին վերստին փոյթ ընդ փոյթ պանծալի երկը մերոց նախնեաց ճակատագրելոց յանձնառութիւն՝ առեալ զինքն մամլոյ և մրոյ:

Պանծացան այդ, արդոյ բարեկամ՝ ցոյցուցր բազումք ի մէջ բերանով ի փոյթ ազգասիրութեան, այլ արգեամբ զանձանցն զնա նախագահ վարդապետեցին քան զհասարակացն: Այլք ևս մղեալ ի չարակնութենէ՝ զմեզ և զմամուլ ծառայեցուցին յանձնաց պէտք, զմատենագրութիւն փոխարկեալ ի մեծափառութիւն: Ինչ որ այդպէս իրր զի ըստ իմ կարծելոյ ամենայն ինչ վասն հասարակոց է և նորա վասն սահմանաւ պիտոյից: Սկի իրի զնա միայն ունիմ առ ձեռնարկ և անկեղծ բարեկամս զգին՝ որ գուն գործէ ածեցուցանել յաղղին զմեր տպարանից և ձած ու ցանել զգին տպեալ գրոցն: Այս սակս հրաւէր կարգամ առամենայն ուսումնական ազգի մերոյ ծանուցանելով նոցա թէ տպարան մեր պատրաստ է տպել զամենայն պիտանի գրուածս մերով լեզուաւ գրեալս, քիչն թէ չնցն ի նոսա բանք ինչ հակառակ համեստութեան, բարի վարուց, օրինաց կայսերութեան Վաղղիոյ, նա մանաւանդ վարդապետութեանց առաքելական եկեղեցոյ Հայաստանաց: Իսկ ընդ համարիմ կրկնել աստէն թէ տպագրութիւն մատենիցն լինիցի ինամօք փոյթ, մաքուր և համեմատաբար 20 առ 0/0 պակաս գնով քան զամենայն տպարանս մերոյ ազգի բացեալ ի սահմանս կայսերութեան Տաճկաց և արտաքոյ:

Բաժնէն զու արտասուհառաջ ընտանիքը, խառնուց ամենազոր աշոյն հովանին անոնց վրայ կրմաղթէ, կրմաղթարէ կրքաւորէ զերեք որ շատ չուն չվտանան, վասնոր ինքը օտար տեղ չերթար, իր սիրելի զաւկին քով՝ Վերսալի մտնելու կերթայ, ուր օր մը զերեք ալ պիտի նորէն առնու ժողով, ու այնու հետե անմեկնելի ի միմեանց պիտի մնան՝ ամենողորմ Ատեղծողին իրենց համար պատրաստած անարտուժ երանաւէտ օթեանին մէջ:

Անշու, մինչդեռ վտահար ընտանիքն և բարեկամք անոր այսպիսի արիական խոսակցութենէն խաբուած կը յուսային գեռ զինքը երկար ժամանակ վայելելու, անագորոյն մաշը արագարագ անոր օրերը կարճեցուց: Ինչ ժամանակ յաւիտենականութեան դռները առջին բացուեցան, այնուհետե բոլոր խորհուրդն ու մտածմունքը Վրացոյց անհուն ողորմութեանը վրայ դարձուց: Երբ մտքը անոր ապա ինքն, ու Վրացիին սիրով զմայլած՝ սեպտեմբերի 18ին խաղաղ ու հանգիստ մահուամբ իւր Վրացին ձեռքը հոգին աւանդէ:

Ինչպէս որ յուսելով Վրացոյցն մէջ հրատարակեցինք, ասկէց յառաջ երեք ցաւալի կարուստ ըրեր էր Հայոց ազգը ի Փարիզ բնակող որդւոցը մէջ, բայց զոր այսօր կողմով՝ ամենէն մեծ ու ցաւալին, վասնոր անդարմանելի է:

Որչափ որ հանգուցեալն իւր բարեմասնութիւնքը ուղած է այսօր սրահէ, այնչափ ևս իւր կորուստը մեծ ու անգարմանելի է: Արքայ

Իսոյց յայտնաւէ լեւո՛ւ թէ՛ ինքնակործ ազգաւսերք ունոր կամ ոչ բնու կամին վաճառել զոսոս իւրեանց տպարանի, կամ եթէ հաճին և զբիւրն 12 ֆրանքի վաճառեն բաց ի մարտէ և ի ծախսոց ճանապարհի: Այլք ընդհակառակն յանձն առնու մը վաճառել զմեր տպարանի տառս քիւրն 8 ֆրանքի՝ ի մեր վերայ հաշուեալ նաև զծախս ճանապարհի և զմարտն Վաղղիոյ, զորս և խոտանամք ձրիպէս առաքել յամենայն ծովեղերեայ նաւահանգիստ քաղաքս Սիւրիկոսիանին և Սեաւ՝ Օսման:

Սկի իրի և թէ գտցի որ որ կամիցի տպել տալ ի մերում տպարանի զհայերէն գիրս ինչ կամ զնէլ զմեր տառս (որոց տեսակն առայժմ 6 է և ածելոց է սակաւ առ սակաւ), թող հաճեցի այնպիսին խօսիլ ձերում արժանայարգութեան: Այլք ևս ըստ ձերոյ գրութեան լրացուցուք փութապէս զպահանջնորս, ինչ թառից մերոց է յոյժ աղիւ և հատքն հալեալ ձեռամբ և ոչ թէ միքնայիւ:

Հաճեցա՞նք, արդոյ պարոն՝ ընկալուել զայս տարարութիւն անկեղծ յարգանքս, որով պատիւ անձինս համարիմ մնալ

Ձերում աղիւ ու թեան

Դուստր ծառայ,

Կ. Վ. Հանապետեան:

Փարիզի ինչի լրագրոյն մէջ կը կարգամք՝ «Վրացոյցն» մէջ գրուած մասնաւոր նամակ մը կրճատու ցանէ մեզ, թէ պատուական հանգէս մը կատարուել է մօտերս յիշեալ քաղաքին մէջ: Այստեղի է որ Վրացոյցն իւր ինքնակազմ իւր կենդանագիրք ընծայեց Սուրբ Վրացի մանր վանեցը: Այս մեծագին պատկերին պաշտօնական տուջութիւնը սեպտեմբերի 12ին տեղի ունեցաւ Վաղղիոյ հիւպատոսարանը:

Յիշեալ կենդանագիրք, ուղեկցութեամբ բաղմամբ հանդիսականաց, բոլոր վանականաց, Վաղղիոյ հիւպատոսին, թարգմանին և գործակալաց հիւպատոսարանին, նմանապէս ընկերութեամբ ուխտաւորաց որ առայժմ յիշեալ քաղաքը կրթական և բոլոր հումեալաւան ժողովրդոց նոյն երկրին, վանքը բերուեցաւ: Սկի ընդունելութեան սրահին մէջ հանդիսութեամբ գրուեցաւ սուրբ ուսումնական արձանին առջև, զոր Վաղղիան ընծայեց է ի հնումն: Այս արարողութիւնը լինեալէն ետե, բոլոր բաղմամբ յիշեալ միաբանութեան եկեղեցին իջաւ, ուր աստուածային պաշտօն մը մատուցաւ և գոհաբանական մաղթանք էղան վասն վեհափառ կայսեր Վաղղիոյ, ոյ, պաշտպանին հումեալաւան ժողովրդոց, և իւր գերդաստանին ամեն անգաւ:

Համաղային այս գիտարարութիւն շքեղ բարեմասնութեանց զխառնութեան էին Սուրբ Գրիգորի և Վրացիութեան: Բաժն ողորմութիւնները բաղմամբ ու բաղմատեսակ են, որոց կանոն և առաջնորդ ունէր Վրացիութիւն Տեառն մերոյ սրան չէլի խօսքը: «Այլ դու յորժամ ողորմութիւն առնիցես, մի գիտացէ՛ ձախ, քո զինչ գործէ ալ քո, որպէսզի եղիցի ողորմութիւն քո ի ծածուկ, և հայրն քո որ տեսանէ ի ծածուկ՝ հատուցէ քեզ յայտնապէս»: Ուստի և ըրած ողորմութիւններն ոչ որդեքը և ոչ կողակիցը կարող էին երբէք իմանալ:

Ինչպէս որ անխնայ ազգասիրութեանը ոգին ևս խոսակցութիւնը ըսողները միայն կարող եղած են հասկնալ, խիստ շատ անգամ հետք տեսնուելու բաղն ունեցիք եմք, և միշտ մեր խոսակցութեան առաջին և վերջին նիւթը ազգին օգուտը, յառաջող իմութիւնն ու պայծառութիւնը եղած է: Այս մարդը ու փափաքով էր ահա որ ասկէց հիմք տարի առաջ ետեւ եղաւ Փարիզում մէջ ազգային մատուռ ու վարժարան կանգնելու համար զբաղաւոր իւր ժողովրդը, ինքը մէկէն տասն հազար ֆրանք գրաւ ու իւր բարեկամներէն ալ յիսուն հազարէն աւելի ժողովրդ: Իսոյց աւանդ ինչպէս որ ազգագրութեան հարկութեանց շատերը մեր ազգին մէջ երկգաւաւթութեան ու անձնական շահերու կամ կիրքերու զոհ լըլըլան, այսպէս ալ այս մեծ ու օգտակար ձեռնարկութիւնը զարմանալի յաջողութեամբ սկսելէն ու ազգիս մեծապատիւ ու

մեղը համար: Բոլոր օրը արհեստագիտն հրախաղութիւններ եղան քաղաքը ի նշան ուրախութեան, և երկրորդ վանքին տանիքն նոյն հրախաղութիւնները կրկնուեցան: Այս օրը խորին յիշատակներ պիտի ձգէ Վրացոյցն մի բոլոր բնակչաց մտքին մէջ:

Սուրբ Վրացիութեան լրագրոյն կրճատու ցանէ թէ, սուրբ Վրացիութեան վանեց միաբանները նամակ մը յուղարկել են Վաղղիացոց կայսեր, իրենց շնորհակալութեան և երախտագիտութեան խորին զգացմունքը յայտնելու համար Սուրբ Վրացիութեան, որ բարեհաճեցաւ իւր պատկերը յուղարկելու: Այս պատկերին վրայ հետեւեալ խօսքերը գրուած են եղեր. «Վրացոյցն Վրացոյց, պաշտպան հումեալաւան ժողովրդոց»:

Իսկ ինչպէս Վրացիութեան լրագրոյն Վրացիութեան բնակչաց վեհապաշտութիւնը կը հրատարակէ մանրամասն տեղեկութիւններով, ըստ աշխարհամարոյն որ եղեր է յամին 1851:

Այս հաշուոյն համեմատ, Վրացիոյ բոլոր բնակչաց թիւը 36 միլիոն 398 354 հոգի կը հասնի: Եւ ուրոց մէջ կը գտնուին 648 000 զօրականք:

Յիշեալ վեհապաշտութիւնը իւրաքանչիւր ժողովրդոց թիւը գտնուցաւ կը զնէ: Այնք մէջ կը գտնուի թէ 706 657 հրեայ կան եղեր բոլոր Վրացիոյ մէջ ու 15 996 կամ ըման թուով, 16 000 Հայազգիք: Յիշեալ մեր համազգիները, իսկ ինչպէս Վրացիութեան լրագրոյն գրածին նայելով, կը բնակին ի Վրացիութեան ի նուազարիւ, ի կալիքիս և ի Վրացիութեան: Վրացիութեան որ այս վերջին նահանգին բնակիչ Հայերը միայն անկորստ և հաւատարիմ մնացած են Հայաստանեայց ուղղափառ սուրբ եկեղեցոյ իսկ մնացեալ նահանգաց Հայ բնակիչները, դժբաղդութեամբ թէ ի մասին իրենց հայրենի կրօնի և թէ ի մասին իրենց հայրենի լեզուին բոլորովին կորուսեալ կը համարուին ոչ միայն ընտանոցական ուղղափառ բուն Հայոց ազգին համար, այլև վասն հումեալաւան Հայազգի ժողովրդեան: Եւ որոց հոգեւոր հովիւները ամենեւին իշխանութիւն չունին յիշեալ Հայոց վրայ: Բանգի լատինացի կղերքերէք չի թողուր անոնց՝ այս իրաւացի հոգեւոր հովիւութիւնը:

Ինչպէս Վրացիութեան լրագրութեանը մէջ կը կարգուի մը:

Հումեալ գրուած մասնաւոր նամակ մը կրճատու ցանէ թէ սրբազան Վաղղի իւր յատուկ գըրաւորէն 2000 ֆրանք յուղարկել է ի նպատակ շնորհատանի ապրտամբութիւն զոհ եղողոց»:

Ինչպէս նպատակաւ, կըսէ Վրացիութեան լրագրութեանը:

Բաղմահարուստ անդամներէն՝ որպիսիք էին Վաղղիան իշխանք, Կուսուքեան Յովսէփ Զեյպի Վրիգոր Մանուկ Վէյ, իրեն նպատակ և պաշտպան ունենալէն ետքն ալ շուտով խախտեցաւ, սկզբնաւորութեան ուրախալի աւետեայցը հետ կործանման ցաւալի գոյմն ալ տարածուեցաւ յաղղին: Վրացի մը տարի ետքը իւր այս գովելի գիտարարութեան կատարումը Հայկազեան Վրացիութեան վրայ տեսնելով՝ ուրախացաւ իւր ազգասէր հոգին, և անոր հաստատութեանը սրտանց փափաքելով, վասնոր համաբուած էր թէ առանց ուսման և կրթութեան ազգերին ոչ երբէք նախնեացը փառացն ու մեծութեան պիտի հասնի, ու տղիտութեան արգասիք երկպառակութեան համար չտարագէտ աղագործան վնասունէն պիտի ազատի, կը յորդորէր որ նոյն վարժարանին գրաւագրուի մը պատրաստուի որպէս զի հաստատուն ու անկործան մնայ, և կը խոստանար ինչպէս թէ մանկից լինելէ այն ազգասիրական գործոյն: Վրացի որ մահը վրայ հասնելով չիցցաւ սրտին փափաքը կատարել: Հատ հաւանական է, և իւր ազգասիրութիւնը ծանշանդները կրկնային իրաւամբ յուսալով, որ իր հայրենասիրութեանն ու մեծափառութեան հարստութեանը արժանի գործ ու յիշատակ պիտի թողուր աշխարհիս վրայ Հայկազեան Վրացիութեան հիմնադիր բարեբարաց զխառնութեան մէկն ըլլալով՝ մեծապաշտ սատակ անոր պարգեւելով:

(Սուրբ Վրացիութեան լրագրութեանը)

